

Regels voor ketenzorgplicht zijn niet perfect, wel broodnodig.

Meer dan 300 juristen ondersteunden een snelle Europese goedkeuring van de CSDDD, de richtlijn die grote bedrijven verplicht mensenrechten en milieu te respecteren. Ondanks kritiek op bureaucratiekosten en open normen, is de CSDDD cruciaal voor duurzame groei, schrijft Anne Lafarre, hoogleraar Ondernemingsrecht en Financiering.

Samen met ruim 300 collega-juristen tekende ik in februari dit jaar [een petitie](#) waarin we de Europese Raad opriepen om de Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD) zo snel mogelijk aan te nemen.

De CSDDD verplicht namelijk grote ondernemingen om mensenrechten en milieuvorschriften te respecteren, en een klimaatplan op te stellen en na te leven. Het is onderdeel van de Europese Green Deal en één van de laatste stappen in een reeks Europese wetten op het gebied van duurzaam ondernemen. Deze draagt ondernemingen op om uitbuiting actief op te sporen en te voorkomen over de keten van activiteiten, inclusief dochterondernemingen dus, zakelijke partners en leveranciers buiten de Europese Unie.

Het is van grote meerwaarde dat de CSDDD aanzet tot handelen en verdergaat dan het tonen van transparantie alleen. De richtlijn was een onderwerp van zware politieke onderhandelingen binnen de Europese Raad, en is zelfs een paar keer ‘spontaan’ van de onderhandelingsagenda geschrapt. Ondanks geduchte tegenstand sneuvelde de CSDDD niet, en trad deze op 25 juli officieel in werking als [EU-Richtlijn 2024/1760](#) – een groot lichtpunt in deze politiek turbulente tijd.

Nu moet de richtlijn wel nog worden omgezet in Nederlandse wetgeving. De recent geopende [internetconsultatie](#) van het Wetsvoorstel Internationaal Verantwoord Ondernemen (Wivo) stelt expliciet dat deze omzetting ‘zuiver en lastenluw’ moet zijn naar de wensen van het huidige kabinet. Om maar zo min mogelijk extra werk en kosten bij bedrijven neer te leggen. De consultatietekst geeft inderdaad blijk van een weinig spannende en vooral minimalistische Nederlandse omzetting van de CSDDD.

Vlammende termen.

De CSDDD kent aardig wat voorlopers in de nationale wetgeving van EU-lidstaten, zoals het Lieferkettensorgfaltspflichtengesetz in Duitsland en de Loi sur le devoir de vigilance in Frankrijk. In Nederland hadden we de aangenomen Wet zorgplicht kinderarbeid (Wzk) uit 2019. Deze Nederlandse wet is echter nooit in werking getreden omdat het vorige kabinet een paar jaar later liever bredere wetgeving wenste te realiseren. Het is inmiddels bekend dat de Wzk wordt ingetrokken met de inwerkingtreding van de Wivo.

Een eerder Nederlands initiatiefvoorstel voor brede duurzaamheidswetgeving werd overigens in een advies van de Raad van State in 2022 van tafel geveegd, met vlammende termen als ‘onverantwoord’ en ‘ernstige tekortkomingen’. In Nederland zal de CSDDD middels de Wivo dus de eerste brede *duty to act* op het gebied van duurzaamheid voortbrengen.

Vroege concepten van de CSDDD zelf konden ook rekenen op stevige kritiek. Zo was de Regulatory Scrutiny Board, een werkgroep van de Europese Commissie die geplande wetgeving toetst, negatief over de bepaling over bestuurdersaansprakelijkheid – die uiteindelijk niet in de richtlijn werd opgenomen. De CSDDD houdt dus géén aansprakelijkheidsnorm in voor bestuurders en commissarissen ten aanzien van het respecteren van mensenrechten en milieuvoorschriften.

Je zou denken dat desondanks de huidige richtlijn inmiddels aardig gepolijst is, maar ook deze is verre van perfect. Zo zijn bepaalde ontbrekende verplichtingen voor de financiële sector onverklaarbaar en bovendien verwarrend. Juist financiële instellingen spelen een essentiële rol in duurzame groei. Alhoewel de CSDDD EU-lidstaten uitdrukkelijk de mogelijkheid biedt om strengere verplichtingen in te voeren, is de kans wellicht klein dat de sobere Wivo deze fout repareert. Nu de gefragmenteerde aanpak binnen de bestaande regelgeving blijft bestaan, zullen financiële instellingen zelf maar hun verantwoordelijkheid moeten nemen. Gelukkig toont het [recente vonnis in Shell tegen Milieudefensie](#) aan dat de Nederlandse rechter een algemene zorgplicht oplegt als bestaande regelgeving tekortschiet.

Dit soort ‘open normen’ wordt ook in de CSDDD met argusogen bekeken. Bij open normen wordt in een richtlijn of wet bewust opengelaten hoe precies aan de verplichtingen moet worden voldaan. Open normen zijn een bekend en veelgebruikt fenomeen binnen ons rechtssysteem. Ze geven ruimte voor interpretatie, maar verplichten ook om rekening te houden met de belangen van anderen – inclusief de belangen van kwetsbare groepen, zoals de belangen van toekomstige generaties. Of, zoals emeritus hoogleraar privaatrecht Marc Loth in zijn [afscheidsrede](#) het verwoordde: ‘Zorgplichten groeien op de rug van legitieme belangen.’

Een ander veelgehoord commentaar op de CSDDD betreft de bureaucratische rompslomp. Er klinkt kritiek over de hoge kosten en risico’s voor het bedrijfsleven. Het beschermen van mens en milieu enerzijds, en het waarborgen van een gezond ondernemingsklimaat anderzijds, vraagt om een delicate balans. De kritiek is bovendien bijna standaard te horen bij nieuwe duurzaamheidswetgeving en overigens niet geheel onterecht: de verplichting om soms rigoureuze veranderingen in gang te zetten, kost veel tijd en geld.

Broodnodige richtlijn.

Toch verwelkomen legio ondernemingen en financiële instellingen, waaronder veel Nederlandse partijen zoals bijvoorbeeld Hema, Zeeman en Triodos Bank, de CSDDD. Dat laat zien dat de verplichtingen die de richtlijn stelt heel redelijk zijn, en zelfs broodnodig. Zo blijkt uit een rapport van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) en Unicef dat wereldwijd 160 miljoen kinderen slachtoffer zijn van kinderarbeid (dat is ongeveer één op de tien kinderen), waarvan de helft bovendien gevaarlijk werk verricht.

Ook op milieugebied is de noodzaak voor de richtlijn prangend. Dit jaar viel Earth Overshoot Day, de dag waarop de consumptie van natuurlijke hulpbronnen en de uitstoot van broeikasgassen de capaciteit van de aarde overschrijden, wereldwijd op 1 augustus. Voor het

dichtbevolkte Nederland vond dit symbolische moment echter al plaats op 1 april. Dat betekent dat wij Nederlanders, met onze huidige consumptie en productie, bijna vier wereldbollen nodig hebben. Amerikanen hebben er vijf nodig. Het is onnodig om te zeggen dat die er niet zijn.

‘De CSDDD introduceert géén gevreesd Wilde Westen-situatie qua aansprakelijkheid voor multinationals’.

De stabiliteit en leefbaarheid van onze planeet vormen de basis voor duurzame groei. Dit uitgangspunt wordt door het bedrijfsleven te weinig omarmd. Multinationals leunen nog zwaar op goedkope arbeid en grondstoffen in lagelonenlanden, terwijl in de regel niet de gecreëerde waarde maar de uitbuiting daar terecht komt. De CSDDD draagt bij aan een kentering in dit proces. Dát is de reden dat zoveel juristen, ondanks de vele kritiepunten, de petitie in februari ondertekenden.

Beperkte aansprakelijkheid blijft de norm; alleen in uitzonderlijke gevallen kan daarvan worden afgeweken via het bestaande onrechtmatigedaadsrecht. De richtlijn introduceert daarmee géén Wilde Westen-situatie qua aansprakelijkheid, en brengt in dit opzicht geen fundamentele verandering teweeg ten opzichte van het huidige Nederlandse recht. Vooral niet met een minimalistische Wivo.

Voorkomt fragmentatie.

Waar de toegevoegde waarde van de CSDDD wél ligt zijn de passende zorgvuldigheidsverplichtingen, in de Engelstalige terminologie ook wel *due diligence* genoemd. De CSDDD verplicht bedrijven die aan bepaalde groottecriteria voldoen om sociale en milieugerelateerde schendingen binnen hun internationale activiteitenketen actief op te sporen en te voorkomen. Dat is een eerlijke en noodzakelijke voorwaarde voor lucratieve internationale bedrijfsvoering. Door deze aanpak binnen de hele Europese Unie toe te passen, voorkomt invoering van de nieuwe richtlijn bovendien een verdere fragmentatie van de duurzaamheidsverplichtingen.

Iedereen is afhankelijk van de leefbaarheid van onze aarde, daar kunnen we niet omheen.

We hebben de plicht om een leefbare wereld door te geven aan volgende generaties. Verplichte passende zorgvuldigheid is een belangrijke stap vooruit. Maar het succes ervan hangt af van de bereidheid tot meedenken en het delen van kennis, van het bedrijfsleven én van de toezichthouder. Die laatste speelt namelijk een cruciale rol in de controle op deze open normen en de prioriterende en constructieve inkleuring ervan.

In Nederland wordt dat de Autoriteit Consument & Markt. De ACM beschouwt zichzelf als ‘de minst slecht gepositioneerde toezichthouder in Nederland’ met betrekking tot de CSDDD.

Toch is dit veelbelovend, mits de ACM prioriteit geeft aan de ernstigste overtredingen, proactief handreikingen doet en dialoog en samenwerking stimuleert.

Laatst viel mijn oog op een cartoon in het [tijdschrift The New Yorker](#) uit 2012, gemaakt door Tom Toro. Rond een knapperend haardvuur zitten een man en kinderen. De man draagt een gehavend maatpak, aan de horizon ligt een grimmig landschap dat zou kunnen doorgaan voor een verwoeste stad of een verlaten kerkhof. *'Yes, the planet got destroyed,'* zegt de man met een flauwe glimlach, *'but for a beautiful moment in time we created a lot of value for shareholders'*. Laten we dit doemscenario alsjeblieft voorkomen, samen.